

1946 GENEL SEÇİMLERİNİN DEMOKRASİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE 1946 GENERAL ELECTION IN THE CONTEXT OF DEMOCRACY

Ömer TAYLAN¹

Öz

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), yirmi yedi yıllık iktidarı boyunca ülkeyi tek başına yönetmiştir. Bu süreçte sosyal ve siyasal yapıyı inşa etmeye çalışmış ve sistemi kendine bağlı hale getirmiştir. İlk etapta birçok radikal değişime gitmiş ve bu değişimlerle otoriter niteliğini pekiştirmeye çalışmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle uluslararası sistem çift kutuplu güç merkezine bölünmüştür. Bu duruma kayıtsız kalamayan CHP, yeni bir revizyona ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda öncelikle siyasal muhalefete izin vermiştir. Daha sonra ise muhalefetin baskısıyla seçim yasasında demokratik yönde değişiklik yapmıştır. Böylelikle halk, iktidar mücadelesinde tayin edici bir pozisyona yükselmiştir. Çok partili döneme geçiş süreciyle halkın siyasal temsil niteliği artmıştır. Bu tespitten yola çıkarak çalışma, 1946 genel seçimlerini demokrasi bağlamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çünkü 1946 genel seçimleri, demokrasi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.

Anahtar Kelime: Demokrasi, 1946 Genel Seçimleri, Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti.

Abstract

The Republican People's Party (CHP) ruled the country alone for its twenty-seven years of rule. In this process, CHP tried to build the social and political structure and made the system dependent on itself. In the first place, it went through many radical changes and tried to consolidate its authoritarian nature with these changes. However, with the end of the Second World War, the international system was divided into bipolar. CHP, which could not remain indifferent to this situation, needed a new revision. In this context, it has primarily allowed political opposition. Then, with the pressure of the opposition, it made a democratic change in the election law. Thus, the people rose to a decisive position in the struggle for power. With the transition to the multi-party period, political representation of society has increased. Based on this fact, the study aims to evaluate the elections of 1946 and 1950 in the context of democracy. Because the 1946 and 1950 general elections are regarded as a turning point in terms of democracy.

KeyWords: Democracy, 1946 General Election, The Republican People's Party, Democratic Party.

¹Arş. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, otaylantr@gmail.com ORCID: 0000-0002-6499-6770.

GİRİŞ

CHP, Türkiye'yi yirmi yedi yıl otoriter bir anlayışla tek başına yönetmiş ve bu doğrultuda anti-demokratik yasa ve uygulamalara başvurarak toplum üzerinde sosyo-politik açıdan bir huzursuzluk meydana getirmiştir. Bu süreçte CHP, sosyo-politik huzursuzluğu bir nebze olsun dindirmek için iki defa çok partili yaşama (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası) müsaade etmiştir. Ancak çok partili yaşama geçiş sürecinde CHP, iktidarı kaybedeceğini açık bir şekilde gördüğünden Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kapatarak tek parti yönetimin kurumsallaşması için gerekli yasal adımları atmıştır.

Tek parti iktidarının sona ermesinde CHP'nin iktisat politikaları ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan yeni dünya düzeni² ciddi bir rol oynamıştır. Çünkü tek parti yönetiminde toplumsal yapı, iki bloğa bölünmüş şekildeydi. Bir tarafta halkın büyük bir kesimini oluşturan ve kırsalda yaşayan köylüler varken, diğer tarafta sayıca az fakat siyaseten etkili olan toprak sahipleri, tüccarlar, aydınlar ve asker-sivil bürokratlar yer almıştır. Bu ikinci grup içinde de toprak reformu, devletleştirme, ekonomiye müdahale, haksız ve keyfi vergi gibi konulardan şikâyetçi olanlar vardı. Nitekim CHP'nin savaş döneminde uyguladığı iktisadi politikaların içeriği, şikâyet edilen konulara doğrudan temas ettiğinden, siyasal ittifakın parçalanmasına yol açmıştır (Özenç, 2019: 73-74).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sistem çift kutuplu (Amerika Birleşik Devletleri-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) güç merkezine göre konumlanmıştır. Sovyetler Birliği, Türkiye'den birtakım taleplerde bulunmuştur. Türkiye, Sovyetlerin zorlayıcı ve ulusal egemenliği ortadan kaldıracı tutumu karşısında kendisine Batı'dan bir müttefik arayışına girmiştir. Bu arayışta müttefik ülke olarak Amerika'yı bulmuştur. Bir yandan Amerika ile ilişkileri ilerletmek için çaba harcanırken, diğer yandan çeşitli dış politika kaygılarıyla çok partili hayata geçilerek Türkiye'de demokrasi tesis edilmeye çalışılmıştır. Çok partili hayata geçişin ardından 7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti'nin (DP) hızla taraftar topladığını gören CHP, seçimleri bir yıl erkene alarak iktidarını dört yıl daha garantilemek istemiştir. Kuruluşuyla genel seçimler arasında yalnızca 6 ay kadar bir zaman dilimi olan DP'nin tüm ülkede örgütlenmesi mümkün olamamıştır (İpek, 2018: 97). DP, 1946-1950 tarihleri arasında demokratik talepleri ciddi bir şekilde dillendirerek, siyasete demokratik bir ivme kazandırmıştır. DP, CHP'nin politikalarına itiraz eden farklı kesimlerin desteğini alarak 14 Mayıs 1950 genel seçimlerini kazanmıştır (Taylan, 2021: 6). Özetle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte iç ve dış dinamiklerin rahatsızlığı çok partili yaşama geçişi zorunlu kılmıştır. Ancak çok partili döneme geçilmeden önce iki dereceli seçim sistemi uygulanmıştır. Çok partili döneme geçildikten

² Yeni dünya düzeninden kasıt, liberal demokrasi ile sosyalizmin savaşıydı. Türkiye, Sovyet tehdidinden dolayı liberal demokrasinin öncüsü sayılan ABD'nin yanında yer almıştır. Liberal demokrasi, dünyada barış ve istikrarın sağlanmasını (Eser ve Çiçek, 2020: 120) devletlerin iktisadi duvarlarının ortadan kaldırılmasına, çok partili temsili demokrasilerin yaygınlaşmasına ve otoriter eğilimli sistemlerin demokratikleştirilmesine bağlamıştır.

sonra ise genel seçimler tek dereceli olarak yapılagelmiştir (<https://www.ismetinonu.org.tr/tek-dereceli-ilk-secimler.htm>).

1. DEMOKRASİ

Demokrasi, Antik Yunan'daki demos ve kratos kelimelerin terkiinden meydana gelmiştir. Demos, belirli bir (poliste) sitede yaşayan halkı ifade ederken; kratos ile güç ve iktidar kastedilmiştir. Bu sebeple demokrasi, *halkın yönetimi*³ olarak adlandırılmıştır.

Demos Antik Yunan'da *herkesi* değil, *poliste* yaşayan *vatandaş* topluluğuna mensup kişileri ifade etmekteydi (Köker, 2012: 125). Yani Antik Yunan'ın demokrasi anlayışında kadınların, yabancıların ve kölelerin sivil ve siyasal hakları bulunmamaktaydı. Bu yönüyle Atina demokrasisi elitist bir yapıya sahip olmasına rağmen demokratik yönetimin ilk nüvesini taşıması açısından önemliydi (Tilly, 2014: 26).

Demokratik yönetimin idealini oluşturan ve Antik Yunan site devletlerinde uygulanan, halkın karar alma süreçlerine doğrudan katılımına imkân tanıyan doğrudan demokrasi, zaman ve mekâna bağlı olarak büyük değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bu değişim ve dönüşüm neticesinde halkın “doğrudan” yönetime katılması zorlaşmıştır. Haliyle modern dönemde “doğrudan” demokrasi yerine “temsili” demokrasi fikri ortaya çıkmıştır. Çünkü modern dönemde devletlerin egemenlik alanındaki mekânsal genişleme ve nüfus artışı, doğrudan demokrasinin uygulanmasını imkânsız kılmış ve temsili demokrasinin ortaya çıkmasını ve yaygınlaşmasını sağlamıştır (Tuncel, 2015: 171-172). Nitekim bu durumun anlaşılması için Dahl'ın (2010: 122) öne sürdüğü argüman şu şekildedir:

“İki yüz kişinin yaşadığı bir köy düşünün. Buradaki yetişkin nüfus, yüz kişiden oluşuyor ve bunların hepsi meclis toplantılarına katılıyor. Hepsinin on dakika konuşma hakkı olduğunu düşünün. Bu mütevazı toplantı için (günlük) ortalama on yedi saate ihtiyaç vardır; imkânsız değil ama çok kolay olmadığı kesin! Mantıksal olarak sayı arttıkça durum gittikçe daha anlamsızlaşıyor. Vatandaşlık haklarına sahip on bin kişinin olduğu bir “ideal polis”te gerekli olan zaman kabul edilebilir sınırların çok üzerindedir.”

Temsili demokrasinin temel mantığı şudur: Seçmenler kendilerini temsil edecek kimseleri seçmektedir. Bu temsilciler de seçmenlerin istek ve taleplerini dikkate alarak faaliyetlerde bulunmaktadır (Yayla, 2016: 148). Ancak temsilciler, seçmenlerin istek ve görüşlerini sisteme yansıtmadıkları ya da eksik yansıttıkları zaman *temsili demokrasinin krizi*⁴ ortaya çıkmaktadır. Seçmenlerin demokrasiye etkin veya doğrudan katılımının kısıtlanmasına rağmen demokrasinin sadece bir katılım mekanizması olmadığı; aynı zamanda bir takım temel ilke ve değerler bütünü

³Demokrasi kavramının kökeni ve tanımları için ayrıca bkz.(Lipson, 1984: 15; Dahl, 1993: 3; Şaylan, 1998: 13; Arblaster, 1999: 27; Schmidt, 2002: 25; Dahl, 2010: Schumpeter, 2010: 312; Beetham, 2014: 19).

⁴Temsili demokrasinin krizi için detaylı bilgi için bkz: (Mouffe, 2000: 36-60; Holden, 2007: 133-138, 156-168; Şaylan, 1998:131-147; Schmitt, 2010: 15-49).

(özgürlükler, eşitlik, insan hakları, siyasal çoğulculuk, siyasal rekabet, muhalefet, denetim, açık toplum, hukukun üstünlüğü, sivil toplum vb.) olduğunu da dikkate almak gerekmektedir (Eser ve Taylan, 2016: 284).

En genel anlamıyla demokrasi, halkın yasal çerçeve içinde siyasal iktidarı belirlemesine veya değiştirmesine olanak tanıyan bir yönetim biçimidir. Bu bağlamdan hareketle demokratik yönetimlerde egemenliğin merkezinde halk yer almaktadır (Aydemir, 2020: 44). Dolayısıyla demokrasinin üzerine oturduğu en temel değerlerden biri azınlık ve çoğunluk (halk=çoğunluk+azınlık) haklarının eşit olmasıdır (Mouffe, 2009: 52). Başka bir ifadeyle demokratik yönetim, tüm yurttaşlarına eşit haklar sunmakta ve muhalefeti vazgeçilmez bir unsur olarak kabul etmektedir.

Ishiyama'ye (2012: 30) göre demokrasinin ihtiva ettiği temel ilke ve değerler vardır. Bunlar; temel hak ve özgürlüklerin korunması, özgür ve adil seçimlerin uygulanması, hukukun üstünlüğünün sağlanması, sivil toplum kurumlarının gelişmesi ve yönetimde olanların hesap verilebilir olmasıdır. Schumpeter (2010: 349) ise; demokrasiyi *genel oy hakkı ve rekabet* odaklı ele alarak minimalist bir tanım sunmaktadır. Genel oy hakkını, vatandaşın oy verme ve aday olma hakkına sahip olması şeklinde tanımlamaktadır. Rekabeti ise çok partili sistemde *adil* seçimlerin yapılması ve seçim sonucunda siyasal iktidarın kararları verme gücüne erişmesi olarak ifade etmektedir.

Demokrasinin işlerlik kazanması ve sürdürülebilir olması siyasal örgütlenmeye ve bu siyasal örgütlerin birbiriyle yarışmasına bağlıdır (Tuncel, 2015: 172). Siyasi partiler, seçimler aracılığıyla iktidara gelerek devletin temel organları (yasama ve yürütme) üzerinde etkin bir role sahip olmaktadır. Seçimlerin demokratik olarak nitelendirilebilmesi için bazı şartları taşıması gerekmektedir. Bunlar; seçmenlerin genel, serbest, eşit, gizli oya dayanan haklara sahip olması; seçimlerin adaletli ve serbest bir şekilde sürdürülmesi; seçimlerde yargı denetimi ile açık sayım ilkelerinin uygulanması şeklinde sayılabilir (Erdoğan, <http://liberal.org>, 04.01.2020).

Seçimlerin düzenli olarak yapıldığı çok partili sistemlerde siyasal iktidar, ciddi derecede seçim yolsuzluğuna başvurabilir veya muhalefetin hareket alanını kısıtlayabilir. Hatta siyasal iktidar, kamu kaynaklarını kendi lehine kullanarak seçim sonuçlarını manipüle edebilir (Bayraktar Durgun, 2016: 178). Bu sebeple seçimlere ilişkin denetleme yetkisi, bağımsız ve tarafsız oldukları düşünülen yargı organlarına verilmektedir (Gürcan, 2016: 158). Öte yandan muhalefet partileri de iktidarın güdümünde olmaksızın aktif bir rol üstlenerek *denetim yolları* ile iktidar partisinin hesap vermesini sağlamaya çalışmaktadır (Linz, 2017: 148). Muhalefet bu denetim görevini ifâ ederken iktidar ile arasındaki çatışmayı demokratik bir zeminde sürdürmeye ve çatışmaya alternatif çözüm yolları aramaya gayret göstermelidir (Taylan, 2021: 19). Nitekim Dahl (1971: 8-9), demokrasinin en önemli kriterlerini sıralarken serbest ve adil seçimlerin yapılmasını ilk sıraya koymaktadır.

2. TEK PARTİ YÖNETİMİNİN OTORİTER YAPISININ ÇÖZÜLMESİ

CHP, siyasal yapıyı merkezîyetçi bir anlayışa büründürerek tüm yetki, güç, olanak ve inisiyatif tekilleştirmiştir. Bu tekilleştirme, kendi kültürü ve habitusunu üreterek her alanda (basın, yargı, üniversite, ordu, seçim vs.) politik sermayesini tahkim etmiş ve bununla birlikte toplumun politik direncini kırarak kontrol altına almıştır. Nitekim Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı seçimlere girmeden kapatmıştır. CHP, esasında demokratik prosedürler ile anti-demokratik uygulamalara birlikte yer vererek otoriterliğini sürekli kılmaya çalışmıştır. Örneğin, meclis seçimlerini düzenli bir şekilde gerçekleştirmesine rağmen, parlamenterleri belirleme yetkisini tekelinde tutarak rejime muhalif parlamenterin seçilmesine ve örgütsel muhalefetin oluşmasına imkân tanımamıştır. Seçimleri ise açık oy-gizli sayım esasıyla iki dereceli olarak yapmıştır. Her ne kadar Anayasa'da meclis, milletin yegâne temsilcisi ve millet adına hâkimiyeti sağlayan bir organ olarak kabul edilmiş ise de uygulamada tamamen parti liderinin iradesine bağlı bir şekilde işlemiştir (Özbudun, 2016). Başka bir ifadeyle CHP, modern bir devlet inşa etmenin Cumhuriyet'ten geçtiğine kani olarak yeni bir meşruiyet kaynağı aramıştır. Bu kaynak, teorik olarak her ne kadar demokratik bir siyaset ve yönetim anlayışını ihtiva eden halkın katılımını, iradesini ve egemenliğini öngörse de, pratikte “mahiyet değişikliğine uğrayarak *halk için halka rağmen anlayışı* çerçevesinde yeniden formüle edilmiştir” (Ertugay, 2012: 201). Bu nedenle egemenliğin kaynağı olan halk, sosyal ve siyasal alanın inşa edilmesinde (Arı, 2018: 2) ve siyasal iktidarın belirlenmesinde bir gerçeklik olarak yer almamıştır (Köker, 2008: 150). Bu düşünceden hareketle CHP, “halksız bir siyaset” anlayışını güderek rejimi; şef, tek parti, güdümlü seçim gibi anti-demokratik uygulamalara dayandırmıştır. Haliyle siyasal ve bürokratik kurumlar, rejimin ideolojik anlayışına adapte olmanın yollarını arayarak (Ertugay, 2012: 210) meşruluğun asıl kaynağını teşkil etmişlerdir. Bu süreç kesintisiz bir şekilde İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte savaşın meydana getirdiği atmosfer ve ortam birçok ülkenin demokratik anlayışını etkilemiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından bitimine kadar CHP, farklı kesimlere yönelik otoriter tutumunu yasal düzenlemelerle daha da şiddetlendirmiştir. Öyle ki CHP, *3780 Sayılı Milli Korunma Kanunu* ile üreticileri; *4305 Sayılı Varlık Vergisi Hakkında Kanun* ile zenginleşen gayrimüslim azınlıkları; *4429 Sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu* ile köylüleri; *4753 Sayılı Çiftçiye Topraklandırma Kanunu* ile büyük toprak sahiplerini hedef almıştır. CHP, bir yandan yasal düzenlemelerle toplum ve ekonomi üzerinde ciddi bir imtiyaza sahip olduğunu ispat etmiştir. Diğer yandan ise üreticiler, azınlıklar, köylüler ve büyük toprak sahipleriyle olan sosyal ve siyasal ittifakını bozmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası düzenin çift kutuplu yapıya evrilmesi CHP'yi ekonomik, sosyal ve politik değişime mecbur kılmıştır. İşte böyle bir ortamda CHP, sosyo-politik ve ekonomik sorunlara bir çözüm üretmek ve kendi istikrarını garanti altına almak adına siyasal muhalefete izin vermiş ve demokrasi yolunda ilk ciddi adımını atmıştır. İnönü, CHP'nin

Cumhuriyet'in kurucu unsurlarından birini temsil etmesinden; ordu ve bürokrasinin desteğini almasından; devlet bürokrasisine egemen olmasından kaynaklanan gücüne istinaden DP'nin kendi kontrolünde işleyeceği öngörüsünde bulunmuştur (Taylan, 2021). Ancak DP, CHP'nin güdümünde olmadığını kamuoyuna deklare ederek, siyasette önemli bir aktör olarak yerini almış ve CHP'nin otoriter yapısının çözülmesinde etkili olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra dünya çift kutuplu güç merkezine bölünmüştür. Bu güç kutuplarından biri, demokrasinin temsilcisi olan Amerika Birleşik Devletleri; diğeri ise sosyalizmin öncülüğünü yapan Sovyetler Birliği idi. Türkiye ile Sovyetler Birliği, 17 Aralık 1925 tarihinde birbirlerine saldırmayacaklarına dair bir dostluk antlaşmasına imza atmışlardı. Ancak Sovyetler Birliği'nin, 1945 tarihinde Türkiye'den toprak talebinde bulunması ve Boğazlar'da üs kurmak istemesi Türkiye ile olan ilişkisini kopma noktasına getirmiştir (Koçak, 2010: 330; Lewis, 2015: 419; Zürcher, 2015: 306-307). Ayrıca savaştan sonra uluslararası politikada beliren yeni güç dengesi yani Almanya'da Nazizm, İtalya'da Faşizm ve Japonya'da Militarizm'in yenilgisi ve Batı demokrasilerinin zaferi, Türkiye'yi ciddi bir şekilde etkilemiştir (Yalman, 1997: 1281, 1289, 1305). Bu sebeple CHP önderliğindeki ülkenin yönetici seçkinleri, Amerika Birleşik Devletleri'ne yakınlaşarak demokrasi için gerekli olan adımları atmak zorunda kalmışlardır (Karpat, 2017: 81, 225; Eroğlu, 2017: 3). Amerika Birleşik Devletleri, öncelikle Truman ve Marshall programları kapsamında Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardımlarda bulunmuştur. Bu yardımların "değişmez" kabul edilen politikaları dikkat çekmiştir: Bunlardan bazıları, solun her türlüüne karşı olmak; Sovyet karşıtı bir siyaset izlemek; ABD'nin politik çizgisini takip etmek idi (Yalman, 1997: 1394; Zürcher, 2015: 307-308; Karpat, 2017: 275). İnönü'nün onayıyla Bayar'ın kurduğu DP, yenedünya düzeninin farkında olmuş ve bu sebeple siyasetin demokratik ilke ve değerlere göre yapılmasını şiddetle talep etmiştir. DP, her ne kadar toprak soyluların özel mülkiyetini korumak amacıyla kurulmuşsa da sonraki süreçte tüm toplumsal kesimlerin haklarını savunmuştur. Böylelikle farklı toplumsal kesimlerle sosyal ve siyasal bir ittifak tesis ederek demokrasinin gelişmesine katkı sunmuştur.

3. 1946 GENEL SEÇİMLERİ

Türkiye, 1877'den 1943'e kadar (1943 seçimleri dâhil) çoğunluk sistemine dayalı iki dereceli seçim sistemini uygulamıştır. İki dereceli seçim sisteminde birinci seçmenler ikinci seçmenleri, ikinci seçmenler de milletvekillerini seçerlerdi. İki dereceli seçim sistemi, genel oya duyulan güvensizliği yansıtmaktaydı. Genellikle halkın doğrudan milletvekili seçmesi için yeterli "olgunluğa" ulaşmadığı, eğitim seviyesinin düşük olduğu ve haliyle karar verirken hata yapabileceği düşüncesine dayanmaktaydı. Tek parti yönetiminin tek dereceli seçim sistemine sıcak bakmamasının temel gerekçesi de buydu (Alkan, 2006: 153).

Çok partili hayata geçiş döneminde DP'nin eleştirdiği konuların başında iki dereceli seçim sistemi gelmiştir. Bu yüzden DP'nin CHP'den en önemli isteği, seçimlerin demokratik bir çerçeveye

kavuşturulması olmuştur. Nitekim bu isteğinin karşılık görmemesi halinde DP, genel seçimlere katılmayacağını da belirtmiştir. CHP, tek dereceli seçim sistemini kapsayan yasa tasarısını 31 Mayıs 1946 tarihinde Meclise sunmuştur. Mecliste görüşülen yasa tasarısında seçimlerin tek dereceli olması kabul edilmiştir. Fakat DP'nin, oyların gizli kullanılması ve açık sayılması, seçimin adli denetim altında yapılması ve nispi temsil sisteminin uygulanması gibi talepleri reddedilmiştir. Öte yandan CHP, seçimlerde geçerli sayılacak oy pusulalarının sayımdan hemen sonra yakılması kararını almıştır. Böylelikle siyasi partilerin, seçim sonuçlarına itiraz etmesinin yolu kapatılmıştır. Diğer yandan genel seçimlerin 1947 yılının Eylül ayında (normal zamanında) değil, 21 Temmuz 1946 yılında yapılmasına karar verilmiştir. CHP'nin bu kararı, DP tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Çünkü bu karardaki amaç, DP'nin örgütlenmesini engellemek ve seçimlere zayıf bir teşkilatla girmesini sağlamak olmuştur (Baban, 2009: 91; Zürcher, 2015: 311; Karpat, 2017: 241, 243, 246). Nitekim DP, birçok ilde milletvekili adaylarını bile belirleyememiştir.

İktidar ve muhalefet, seçim sürecinde çeşitli iletişim yöntemlerine ve propaganda araçlarına başvurarak iktidarı kazanmak istemiştir (Altıncık, 2020: 54). CHP, “Atatürk’ün partisine oy vereceğiz” sloganıyla Atatürk’ün tarihi ve karizmatik rolüne vurgu yaparak seçim faaliyetlerini yürütmüştür. DP ise “Yeter! Söz milletindir!” retoriğiyle sembolik hale gelmiş ve CHP-Atatürk özdeşliğine alternatif olarak Bayar-Atatürk ikilisini ön plana çıkarmaya çalışmıştır (Goloğlu, 1982: 45). Böylesi bir ortamda iktidar ve muhalefet, seçmen tercihini etkilemek için seçim kampanyalarına, yüz yüze yapılan temaslara, kitle iletişim araçlarına ve ikna edici stratejilere başvurarak 21 Temmuz 1946 genel seçimlerine katılmıştır. Seçim, açık oy-gizli sayım yöntemine; çoğunluk sistemine; sayım sonrası oy pusulalarının imha edilmesi ilkesine; seçim denetiminin idari birimlerce yürütülmesi esasına göre yapılmıştır.

Seçim sonuçlara ilişkin haberler illerden yavaş yavaş gelmeye başlayınca DP'nin önde olduğu görülmüştür. Ancak ilerleyen saatlerde CHP'nin seçim sonuçlarını değiştirdiği ve oy pusulalarını imha ettiği yönünde haberler kamuoyunda yer almaya başlamıştır. Üstelik seçim hizmetlerini yürüten ve seçimin güvenliğini sağlayan CHP'nin siyasi ve idari aktörleri olmuştur (Karpat, 2017: 250). Bu aktörlerin halka açık bir şekilde müdahale ve baskı yapması, seçimin demokratik bir zeminde yürütülmediğini göstermiştir. Bu realiteden hareketle seçimin adil ve eşit yapılmadığı tescillenmiştir. Esasında DP, adil ve eşit yapılmayan seçimi kaybetmiş fakat halkın büyük desteğini görme imkânını bulmuştur.

Tablo 1: 1946 Genel Seçimleri ve Seçimlere İlişkin Sonuçlar

Partiler	Milletvekili Sayısı	Oy Oranı
Cumhuriyet Halk Partisi	397	85.4
Demokrat Parti	61	13.1
Bağımsızlar (Demokrat Parti Listesinden Seçilen)	4	0.9
Bağımsız (Bağımsız Aday Olarak Seçilen)	3	0.6
Toplam	465	100

Türk demokrasi tarihinde ilk kez seçimlerin tek dereceli yapılması ve birden çok partinin seçimlere katılması siyasette rekabet unsuruna yer açıldığını göstermiştir. Buna bağlı olarak siyasi mobilizasyonun artması yeni bir sürecin başlangıcına işaret etmiştir. Bu süreçle birlikte siyaset ve toplum ilişkisi yeni bir boyut kazanmaya başlamıştır. Özellikle seçimlerin tek dereceli olarak yapılması hem demokratik meşruiyeti artırıcı bir unsur olarak görülmüş hem de halkın doğrudan siyasete katılmasına olanak sağlamıştır. Ancak seçimlerin gerek yargı güvencesinden mahrum olması gerekse de bu seçimlerde açık oy-gizli tasnif yönteminin uygulanması toplumsal iradenin özgür bir şekilde gerçekleşmediğini göstermiştir (Yılmaz, 2010: 187).

1946 genel seçimlerinde devletin tüm imkânlarını sonuna kadar kullanan CHP, seçimleri açık arayla kazanmıştır. DP'nin seçimleri kaybetmesinde açık oy-gizli sayım esasının uygulanması, seçim sonuçlarına itiraz edilmeden oyların imha edilmesi ve partinin örgütlenmesini tamamlayamaması gibi faktörlerin önemli etkileri olmuştur. Seçim sonuçlarının ilan edilmesiyle birlikte DP, CHP'yi seçimlere hile karıştırmak ve baskı yapmakla suçlamış, şiddetli bir şekilde eleştirerek protestolarda bulunmuştur. Bunun üzerine *İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı* sert bir bildiri yayınlarak seçim eleştirilerini yasaklamıştır. Bu yasağın konulduğu gün gazetelerde Bayar'ın demeci (CHP'nin seçimlerde halka baskı yaptığı ve sahte mazbata düzenlediği) yayınlanınca *Yeni Sabah* ve *Gerçek* gazeteleri *Sıkıyönetim Komutanlığı* tarafından kapatılmıştır. Hâlbuki aynı demeci *Tanin* gazetesi de yayınlamış ama CHP yanlısı olduğu için *Tanin*'e dokunulmamıştır. DP'nin yaptığı tüm çabalar seçimin resmi sonuçlarını değiştirmeye yetmemiştir (Koçak, 1989: 143).

Cumhuriyet dönemimin ilk çok partili seçim denemesi, demokratik ilke ve değerleri hiçe saymış ve başarısız olmuştur. Demokrasinin kurulması ve yerleşmesi açısından 1946 genel seçimleri kritik bir öneme sahip olmasına rağmen CHP'nin devletin tüm imkân ve kaynaklarını kendi lehine kullanması, demokratik değer ve ilkelere göre hareket etmediğini göstermiştir. DP ise 1946 genel seçimlerindeki iktidarın yanlış ve haksız uygulamalarını tespit ederek bütün mesaisini, bu yanlışlıkların ve haksızlıkların demokratik bir yasal çerçevede çözüme kavuşturulması için harcamıştır. Burada önemli bir noktayı gözden kaçırmamak gerekir: CHP, çok partili siyasal yaşama bir zorunluluğun gereği olarak geçiş yapmıştır. 1946 seçimlerinde muhalefet, halkın ciddi bir teveccühüne mazhar olmasına rağmen resmi ideolojinin gölgesinde işlevini yürüttüğünden demokratik

bir zihniyetin ve kültürün temellerini hakıyla atamamıştır. Çünkü resmi ideoloji, sosyal ve siyasal yaşamın tüm alanında kendini kabul ettirerek temel bir meşruiyet normuna dönüşmüştür. Böylelikle rejim; başka doğruları, fikirleri ve normları hem tartışmamış hem de kabul etmemiştir.

SONUÇ

Demokrasinin vazgeçilmez temel unsurlarından biri, siyasal partilerdir. Siyasal partilerin iktidar olmasının yolu; adil, eşit ve serbest seçimlerden geçmektedir. Halkın iradesinin somutlaştığı ve anlam kazandığı yer, sandık olarak görülmektedir. Bu yüzden seçimler, maksimum düzeyde şeffaf ve güvenilir olmak zorundadır. Aksi takdirde iktidarın meşruiyeti konusunda ciddi şüpheler ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise toplumsal yapıyı olabildiğince rahatsız ederek politik kutuplaşmayı tetiklemektedir.

Seçimler, demokrasinin aracı olduğu kadar, otoriterliğin de aracı sayılmaktadır. Seçimlerin eşit şartlar altında yapılması, seçim güvenliğinin sağlanması, seçmenlerin özgür bir şekilde oylarını kullanması, partilerin kitle iletişim araçlarından eşit biçimde yararlanması, politik oyunun demokrasiye göre oynandığını göstermektedir. Ancak seçimlerin eşit şartlar altında yapılmadığı, seçim güvenliğinin sağlanmadığı, seçmenlerin özgür bir şekilde oylarını kullanmadığı, partilerin kitle iletişim araçlarından eşit bir biçimde yararlanmadığı bir durum, otoriterliğin pekişmesine yardım etmektedir.

CHP, 1923-1946 yılları arasında yer alan tüm seçimleri, hem düzenli aralıklarla yürütmüş hem de muhalefete izin vermemiştir. Bu sebeple CHP, demokratik ilke ve değerleri referans almadığı için seçimler aracılığıyla kendi otoriterliğini pekiştirmiştir. Başka bir ifadeyle seçmenin iradesini ipotek altına aldığından toplumsal rızayı sağlayamamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ve farklı toplumsal kesimlerin CHP'nin otoriter uygulamalarına karşı huzursuz olması beraberinde birçok demokratik reformu getirmiştir. Demokrasinin işlerlik kazanması için öncelikle siyasal muhalefete izin verilmiş, daha sonra ise iktidar ve muhalefet arasındaki yarışmayı düzenleyen seçim yasasının bazı maddeleri değiştirilmiştir.

1946 genel seçimlerinde CHP, basını tekelinde tutarak DP'nin medyada görünürlüğünü engellemiştir. CHP, bir yandan kamu bürokrasisini kendi elemanlarıyla doldurmuş, öte yandan seçim kampanyalarında devlet kaynaklarını hiçbir kısıtlamaya tabi olmadan kullanmıştır. Bu sebeple DP'nin CHP'ye karşı mücadele verdiği oyun alanı ne serbest ne de adil olarak görülmüştür. Buna rağmen DP, seçimler aracılığıyla demokratik mücadelesini sürdürmeye devam etmiştir. CHP, DP'nin seçimlere katılmasına izin vermiş olsa bile seçim mühendisliği uygulamalarıyla iktidara gelmesinin önüne geçmiştir.

Her ne kadar 1946 seçimleri ile tek parti yönetimi sona erdirilmişse de CHP'nin seçim mühendisliği sayesinde tek parti iktidarı devam etmiştir. Bu sebeple siyasi parti sayısının birden çok olması bazen demokratik açıdan bir anlam ifade etmeyebilir. Eğer iktidar, seçimi kendi lehine olacak

şekilde düzenlerse yani seçimin güvenliği, adaleti ve eşitliği konusunda ciddi şüpheler meydana getirirse, yönetimin meşruluğunu ciddi şekilde zedelemiş olur. Bu sorunun yegâne çaresi, demokratik bilincin halkta oluşması ve sisteme yansımalarıdır. Çünkü iktidar ve muhalefet arasındaki yarışmada meşruluk ölçütü serbest, adil ve yarışmacı seçimlerdir. Dolayısıyla 1946 genel seçimlerinde birçok parti, seçim yarışına katılmış fakat bu yarış, eşit ve adil bir şekilde gerçekleştirilmemiştir. Ancak 1946 genel seçimleri; CHP'nin anti-demokratik ve hileli uygulamalarına rağmen, halkta ve muhalefette demokratik bilincin ve zeminin oluşması demokrasi açısından önemli bir eşik olmuştur.

Özetle Türk siyasal hayatında iktidar ve muhalefet arasındaki sorunlar ve aksaklıklar 1946 genel seçimleriyle gün yüzüne çıkmıştır. Bu sorun ve aksaklıklar yapısal bir niteliğe bürünerek günümüze kadar sürekliliğini sağlamış ve demokratik gelişmenin önünde ciddi bir engel olmuştur. Hâlbuki seçimlerin en temel fonksiyonu, temsilde adaleti ve yönetimde istikrarı sağlayarak siyasete meşru bir zemin inşa etmektir. İnşa edilen zemin; uzlaşmacı, barışçı, demokratik bir kültüre dayanarak beslenmelidir. Ancak iktidarın muhalefete, muhalefetin ise iktidara tahammül göstermediği ve en küçük sorunların büyük çatışmalara dönüştürüldüğü bir otoriter kültürde demokratik kurum ve araçlar (muhalefet, seçim, seçim yasası vs.) anlamsızlaşmaya başlamaktadır.

KAYNAKÇA

Alkan, Mehmet Ö., “Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyona Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri”, **Anayasa Yargısı**, (23), 2006, ss.133-165.

Altıncık, Hasan, **Halkla İlişkiler Perspektifinden Medya ve Yerel Yönetim İlişkisi**, 1. Baskı, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2020.

Arblaster, Anthony, **Demokrasi**, (Çev. Nilüfer Yılmaz), Doruk Yayınları, Ankara, 1999.

Arı, Ferhat, “Yönetişim Yaklaşımı ve Yönetişimin Türkiye’deki Yansımaları Bağlamında Yasal Düzenlemelerin İncelenmesi”, **Uluslararası Akademik Birikim Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2018, ss. 1-13.

Aydemir, Aslı, **Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya**, 1. Baskı, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2020.

Baban, Cihad, **Politika Galerisi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.

Beetham, David, **Demokrasi ve İnsan Hakları**, (Bilal Canatan), 2. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara, 2014.

Dahl, Robert A., **Demokrasi Üzerine**, (Çev: Betül Kadioğlu), 2. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010.

- Dahl, Robert A., **Demokrasi ve Eleştirileri**, (Çev. Levent Köker), Yetkin Basımevi, Ankara, 1993.
- Dahl, Robert A., **Polyarchy: Participation and Opposition**, Yale University Press, London, 1971.
- Bayraktar Durgun, Gonca, “Otoriter ve Totaliter Rejimler”, Ümit Özdağ (ed.), İçinde, **21. Yüzyılda Prens: Siyaset ve Devlet Yönetimi**, 7. Baskı, Kripto Yayınları, Ankara, 2016, ss. 175-204.
- Eroğlu, Cem, **Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi**, Yordam Kitap, İstanbul, 2017.
- Ertugay, Fatih, “Potestas ve Populus Arasındaki Mesafe Daralırken Auctocritas’ı Yeniden Ele Almak, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Yıl 8, Sayı 31, 2012, ss. 199-222.
- Eser, Hamza Bahadır ve Ali Çiçek, “Avrupa’da Aşırı Sağın Ayak Sesleri: Zenofobinin Patolojik Normalleşmesi”, **Alternatif Politika**, 12(1), 2020, ss. 114-144.
- Eser, Hamza Bahadır ve Ömer Taylan, “Doğrudan ve Temsili Demokrasi Modelleri Üzerine Bir Eleştiri Denemesi”, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Yıl 13, Sayı 48, 2016, ss.283-298.
- Goloğlu, Mahmut, **Demokrasiye Geçiş: 1946-1950**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1982.
- Gürcan, Ertuğrul Cenk, “Demokrasi ve Hukuk Devleti”, Ümit Özdağ (Ed.), İçinde, **21. Yüzyılda Prens: Siyaset ve Devlet Yönetimi**, 7. Baskı, Kripto Yayınları, Ankara, 2016, ss. 143-174.
- Holden, Barry, **Liberal Demokrasiyi Anlamak**, (Çev. Hüseyin Bal), Liberte Yayınları, Ankara, 2007.
- <https://www.ismetinonu.org.tr/tek-dereceli-ilk-secimler.htm> erişim tarihi 22.03.2021
- Ishiyami, John T., **Comparative Politics: Principles of Democracy and Democratization**, Wiley-Blackwell Publication, United Kingdom, 2012.
- İpek, Göktuğ, “1946 Seçimlerinde Ayvalık”, **CTAD**, Yıl 14, Sayı 27 (Bahar 2018), ss. 97-121.
- Karpat, Kemal H., **Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Temeller**, Timaş Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2017.
- Koçak, Cemil, “Siyasi Tarih (1923-1950)”, **Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980**, (Yayın Yönetmeni: Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul, 1989, ss. 85-173.
- Koçak, Cemil, **İkinci Parti: Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) Cilt I**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- Köker, Levent, **Demokrasi, Eleştiri ve Türkiye**, 1. Baskı, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008.

- Köker, Levent, **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- Lewis, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Boğaç Babür Turna), 8. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2015.
- Linz, Juan J., **Totaliter ve Otoriter Rejimler**, (Çev. Ergun Özbudun), 4. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara, 2017.
- Lipson, Leslie, **Demokratik Uygarlık**, (Çev: Haldun Gülalp ve Türker Alkan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984.
- Mouffe, Chantal, **Demokratik Paradoks**, (Çev. A. Cevdet Aşkın), 2. Baskı, Epos Yayınları, Ankara, 2009.
- Mouffe, Chantal, **The Democratic Paradox**, VersoPress, London, 2000.
- Özbudun, Ergun, **Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye**, 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları, İstanbul, 2016.
- Özenç, Berke, "Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Bir Dönüm Noktası Olarak 1946 Seçimleri", **TAÜHFD/ZtdR**, 2019/1, ss.71-92.
- Schmidt, Manfred G., **Demokrasi Kuramlarına Giriş**, (Çev. M. Emin Köktaş), 2. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara, 2002.
- Schmitt, Carl, **Parlamentar Demokrasinin Krizi**, (Çev. E. Emre Zeybekoğlu), 2. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, 2010.
- Schumpeter, Joseph A., **Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi**, (Çev. Hasan İlhan), 3. Baskı Alter Yayıncılık, Ankara, 2010.
- Şaylan, Gencay, **Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi**, TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara, 1998.
- Taylan, Ömer, **Demokrat Parti'nin Siyasetin Demokratikleşmesi ve Otoriterleşmesine Etkisi**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2021.
- Tilly, Charles, **Demokrasi**, (Çev. Ebru Arıcan), 2. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2014.
- Tuncel, Gökhan, "Siyasal Partiler", **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Siyasal Hayat**, (ed.) Ahmet Karadağ, Bilsam Yayınları, Malatya, 2015, ss.169-249.

TÜİK, **Milletvekilleri Genel Seçimleri 1923-2011**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2012.

Yalman, Ahmed Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim Cilt 2 (1922-1971)**, (Yayına Hazırlayan: Erol Şadi Erdinç), 2. Baskı, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1997.

Yayla, Atilla, **Siyaset Bilimi**, 4. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2016.

Yılmaz, Ensar, “1946 Seçimlerinde Öne Çıkan Bazı Hususlar”, ODÜ Sosyal Bilimler **Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2010, ss. 177-188.

Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (Çev. Yasemin Saner), İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.